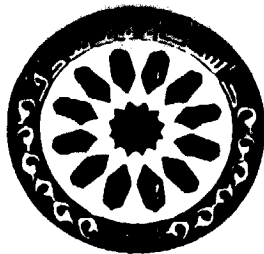
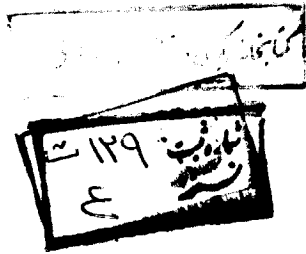

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۲۵۷۶۴

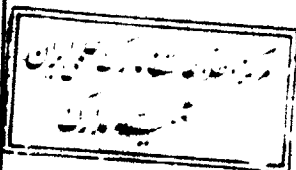

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

۱۳۷۸ / ۵ / ۲

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

گرایش / تبلیغ

نگرشی بر اندیشه های عرفانی حضرت امام خمینی رضوان الله تعالی علیه

پایان نامه کارشناسی ارشد پیوسته

استاد راهنما حضرت آیه ... سید حسن مصطفوی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر اعوانی

نگارش از: سید امیر مسعود حسینی حقیقت

شماره دانشجویی: ۶۴۳۰۵۷۱۱۳

تاریخ: ۱۳۷۳/۱/۲۰

۰۲۷۱۴/۲

۲۵۷۶۴

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد مسؤول عقابدی که

نویسنده در این پایان نامه اظهار نموده است، نمی باشد.

هر نوع استفاده از این اثر منوط به اجازه کتبی از دانشگاه می باشد.

نگرشی بر اندیشه‌های عرفانی حضرت امام خمینی

«رضوان الله تعالى علیه»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۲	اهمیت بحث
۵	فصل اول: شخصیت‌هایی که در تکوین اندیشه‌های عرفانی حضرت امام (رض) نقش داشته‌اند
۵	حضرت امام و محی‌الدین عربی
۷	شرحی اجمالی در احوالات محی‌الدین بن عربی
۱۰	اهمیت و مقام ابن عربی
۱۱	تالیفات ابن عربی
۱۲	آموزه‌های امام و ابن عربی
۱۲	تأویل
۱۶	وحدت وجود
۲۳	تشبیه و تنزیه
۲۶	شیخ اکبر محی‌الدین بن عربی در سخنان حضرت امام «قدس الله نفسه الزکیه»
۲۷	الف: مطالعه شیخ از سوی امام
۲۷	ب: تأکید امام بر مقام والای شیخ در امور روحانی
۲۸	ج: اعتراف به صحت تنظیم و محتوای کتاب فصوص
۲۹	حضرت امام و آیه‌الله العظمی شاه‌آبادی «قدس الله اسرارهما الزکیه»
۳۰	تاریخچه‌ای کوتاه از حیات مرحوم آیت‌الله شاه‌آبادی
۳۳	چگونگی دستیابی حضرت امام به ایشان
۳۴	تالیفات و آثار قلمی
۳۴	فرازهایی از تأثیرات
۴۷	چشم‌اندازهایی از آراء عرفای تشیع در آراء و نظریات حضرت امام (رض)

الف: شیخ بهایی	۴۹
ب: خواجه نصیرالدین طوسی	۵۳
ج: علامه مجلسی	۵۵
د: فیض کاشانی	۵۶
یادداشتها:	۶۱
فصل دوم: نگرشی بر برخی از مهمترین آثار عرفانی حضرت امام «قدس الله نفسه الزکیه»	
تعلیقات علی شرح فصوص الحکم	۶۸
تعلیقات علی مصباح الانس	۷۶
مصباح الهدایة	۸۰
شرح اربعین حدیث	۸۵
سر الصلاة	۹۸
نگرشی بر اشعار و سروده های حضرت امام	۱۰۴
یادداشتها:	۱۰۷
فصل سوم: نگرش حضرت امام به اهل عرفان و ویژگیهای عرفان معظم له (ره)	
نگرش حضرت امام «قدس الله سره القدوسی» به اهل تصوف و عرفان	۱۱۱
ویژگیهای عرفان حضرت امام خمینی «قدس الله نفسه الزکیه»	۱۲۰
یادداشتها:	۱۲۹
فصل چهارم: مهمترین آموزه های عرفانی حضرت امام خمینی «اعلیٰ ... مقامه الشریف»	
مقدمه	۱۳۳
انسان کامل	۱۳۵
تقوی	۱۴۱

۱۵۳	علم
۱۷۱	خلوت
۱۷۳	حزن
۱۷۷	ترک الشهوة
۱۸۳	توبه
۱۹۱	زهد
۱۹۳	ورع
۱۹۶	صبر
۲۰۲	توکل
۲۰۷	رضا
۲۱۰	محضریت عالم
۲۱۱	مجاهده
۲۲۴	یادداشتها
۲۳۴	فهرست برخی از منابع و مأخذ

چکیده:

جای شک نیست که جهان بینی حضرت امام «قدس الله نفسه الزکیه» به گونه ای متمایز بود. خصوصیات این جهان بینی اگرچه تا حدودی به صورت عام روشن است، ولی زوایا و دقایق آن تا حدود زیادی نیاز به تحقیق و تفحص دارد. از سویی تأثیر حضرت ایشان از قضایای عرفانی و عرفان بطور عموم امری واضح است. و این خود می تواند سرنخی برای کنکاش در ریز موضوعات فکری ایشان باشد. به همین دلیل طرز تفکر ایشان و تأثرشان از جریانات شایع در قلمرو عرفان در ارزیابی کل حیطه و اندیشه حضرتشان از اهمیت در خور برخوردار است. به نظر می رسد حوزه تأثیر عرفان در اندیشه ایشان به گونه ای بود که اعتبار آن جدا و مستقل از تراوشات فکری دیگر ایشان کار صوابی نباشد. همین گونه به نظر می رسد بررسی افکار ایشان در ابعادی همانند تشریح و تبیین امور دینی و سیاسی نیز بدون توجه به دستاوردهای ایشان در خصوص عرفان چندان درست نباشد. بر این اساس شناخت آن نحو اسلام که ایشان بدان فرا می خواندند و نام آن را اسلام ناب محمدی می دانستند مستلزم دخول و جولان در حیطه تفکرات عرفانی ایشان می باشد. این تحقیق در نظر داشته تا این بعد عظیم حضرتش را در مبحثی مستقل مطرح ساخته و جلال و ابهت آن روح عظیم را در این بعد جلای بیشتری بخشد. محورهای عمده این پژوهش عبارتند از:

الف- شخصیت هایی که در تکوین اندیشه های عرفانی حضرت امام نقش داشته اند.

ب- نگرشی به برخی از مهمترین آثار عرفانی ایشان.

ج- نگرش حضرت امام نسبت به عرفا و ویژگیهای عرفان ایشان.

د- برخی از مهمترین آموزه های عرفانی معظم له.

الخلاصة:

مما لا يشك فيه ان ابعاد نظر سماحة الامام - قدس الله نفسه الزكيه - يمتاز بشكل خاص. من خصوصيات بعد نظر الامام - ره - ولوانها بصورة عامة واضحة جلية ولكن هناك زوايا و نقاط دقيقة و حساسة للغاية جديرة بالتحقيق و التفحص و ان هذه الزوايا يمكن ان تكون مفتاحاً للتحقيق و التدقيق تحت موضوعاته الفكرية الدقيقة.

و من جانب آخر كان الامام - رضوان الله تعالى عليه - يتأثر من جهة العرفان و العرفانيات بصورة دقيقة و هذا مما يساعد على الوصول الى بداية التحقيق بالنسبة الى الامور الدقيقة. و على هذا فان طريقه تفكر الامام - رحمه الله عليه - و تاثره بالنسبة الى الامور الواضحة فى حدود العرفان كان جدياً فى تقييمه للفكر العرفانى و اهميته بالذات. و مما يلوح للناظر ان ابعاد تأثر الامام فى العرفان تابع من ذاته السامية بل أنها من ترشحات فكره النير. و بهذا الشكل يلوح للنظر ان تحليل افكار الامام - افاض الله علينا من بركات تربته - و ابعادها مثلاً للحصول على و جهات النظر فى تبين و توضيح المسائل الدينية و السياسية لا يمكن الحصول عليها بشكل صحيح و دقيق الا عن طريقته و نتاجه و بالذات العرفان.

و على هذا الاساس فان تعريف الامام - قدس سره - بهذا النحو بالنسبة الى الاسلام الذى يدين به و يدعوا اليه و الذى سماه الاسلام المحمدي - صلى الله عليه و آله - الاصيل يستلزم اعتناقه و الدخول فى ميدان عرفانه و عالم تفكراته القيمة. كانت الغاية المنشودة من هذا التحقيق توضيح الابعاد العظيم لسماحة الامام الخميني - قدس سره - بصورة مستقلة و القاء الضوء على جوانبه الكمالية و هممه العالية كى تتجلى للآخرين اكثر فاكثر.

والمحاور الاساسيه فى هذا التحقيق عبارة عن:

الف - التعرف على الشخصيات البارزه و المؤثره فى افكار الامام العرفانية.

ب - النظر فى بعض نتاجات الامام العرفانية.

ج - نظراته بالنسبة الى العرفاء و خصوصيات عرفانهم.

د - بعض تعليمات العرفانية الهامة.

Abstract

There is **no** room for doubt Imam Khomeini's ideology was a distinctive one . Although the characteristics of this ideology are ordinarily obvious, it requires further research and investigations to appreciate the finer points. It is quite obvious that Imam Khomeini (may Allah glorify his soul) was impressed with mysticism and this fact could help us to trace and find out his great thoughts.

Thus his way of thinking and impression from prevalent circumstances are credible and deserve more attention. The impact of mysticism on Imam Khomeini's contemplation was so tremendous that we could easily claim he had internalized mysticism. To ignore Imam Khomeini's mystic achievements, the examination of his thoughts in different dimensions such as political and religious explanations are unfair. According to what I mentioned above, this recognition that Imam Khomeini called it pure Islam of Mohammad (peace be upon him) requires further investigations in the territory of Imam Khomeini's mystic thoughts. The underlying aim of the present research has been to elaborate the colossal entity of his noble soul in an independent fashion and to glorify the dignity and the sheer scale of that grand spirit.

The leading principles of this research are as follows:

- 1- To recognise those authors who had an effective role in creation of Imam Khomeini's mystic contemplation.
- 2- To observe Imam Khomeini's mystic works.

3- To observe Imam Khomeini's opinion on mystics and the characteristic of their mysticism.

4- To observe the most important teachings of Imam Khomeini's mysticism.

مقدمه

بی‌تردید انقلاب اسلامی ایران نه تنها نقطه عطفی مهم در تاریخ اسلام بوده بلکه نقطه عطف مهمی نیز در تاریخ به حساب می‌آید. احیای تفکر دینی در همه جنبه‌های حیات و از جمله مسائل سیاسی امری آسان نبود. سالها و بلکه قرن‌ها جهان شاهد حرکتی دین‌زدا بود. مرگ روحیه حاکم مذهبی در اواخر قرون میانه و قدرت‌گیری تفکرات الحادی و یا غیرمذهبی از عصر رنسانس و همچنین شکست مسلمین چه در میدان مبارزات سیاسی و چه در معرکه‌های فرهنگی ضربه‌ای بس عمیق بر پیکر تفکر اسلامی وارد آورد. این ضربه به دلایل مختلف سهمگین‌تر و عمیق‌تر از ضربه‌ای بود که مسیحیت متحمل آن شد. گرچه بی‌دینی و تمایلات الحادی علناً جریان اصلی تفکر در غرب گردید ولی مسیحیت به عنوان دین رسمی بلاد غربی همچنان باقی بماند. در حقیقت عزت غرب، عزت دیانت مسیحیت و ذلت شرق ذلت اسلام به حساب می‌آمد. غریبان تا مدت‌های مدید خود در ورای حرکت‌های اسلام‌زدایانه بودند ولی با پرورش ملحدان و بی‌دینان در خود شرق، ایشان تنها به رهبری و راهنمایی پرداختند.

آری انقلاب اسلامی در چنین دوره‌ای به ثمر رسید. به حقیقت عوامل پیروزی این انقلاب چه بود؟ بی‌شک رهبری انقلاب مهمترین نقش را در گردآوردن و هدفمندی توده‌های عظیم مسلمانان فراهم آورد. همین رهبری بود که با عرضه راه‌حلهای مقطعی و درازمدت موجبات پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی را فراهم آورد. شخصیت رهبر کبیر انقلاب از این حیث قابل تأمل و تحقیق است. آنچه در این میان بیش از هر جنبه دیگری در این شخصیت جلب توجه می‌کند بعد عرفانی افکار و اندیشه‌های اوست. به تعبیری می‌توان گفت ابعاد بسیار مهم دیگر این شخصیت نظیر ابعاد فقهی، فلسفی و سیاسی بدون این بعد به نضج و کمال نمی‌رسید. گاه می‌توان پا را از این فراتر گذاشت و گفت بدون این بعد شاید بسیاری از جنبه‌های دیگر این شخصیت تجلی حقیقی و متکامل نمی‌یافت. سخنان او مشحون از عبارات و تعابیر عرفانی و اعمال او تجسم اندیشه‌های خالص این چنینی اوست. به راستی ریشه‌های این تأثیر عمیق را در کدام زمین حاصلخیزی می‌توان یافت؟ این امر یکی از محورهای مورد بحث ماست. شرف زاید ایشان نسبت به عرفان، استعداد ذاتی، عنایت الهی، مساعدت دوران، اساتید برجسته و جهت‌گیری و سمت‌یابی صحیح همگی رازهای موفقیت این بزرگمرد در تاریخ هستند. این تحقیق در نظر دارد تا این بعد عظیم حضرتش را در مبحثی مستقل مطرح ساخته و جلال و ابهت آن روح بزرگ را در این بُعد جلای بیشتری بخشد. بحمدالله منابع فراوانی در دسترس است که می‌تواند چشمه فیاض این تحقیق باشد. آنچه محورهای عمده این پژوهش را تشکیل می‌دهد عبارتند از: مهمترین آموزه‌های عرفانی حضرت امام، نگرش حضرت امام نسبت به عرفا و ویژگیهای عرفان ایشان، نگرشی به برخی از مهمترین آثار عرفانی ایشان و تأثیری است که حضرتشان (ره) از عرفای بزرگ دیگر در خود داشته‌اند. چه قرائن فراوان حکایت

از آن دارد که سهم این بزرگان در تکوین تفکر عرفانی امام کم نبوده است. بجاست که در تقدیر حقّ این بزرگان که خلاصه‌الافکارشان ما را از این نعمت بزرگ الهی بهره‌مند ساخته به صورت بررسی محققانه تأثیراتشان کاری صورت پذیرد که انشاء... این پژوهش تا حدی متکفل آن خواهد بود.

فصل اول

شخصیتهایی که در تکوین اندیشه‌های عرفانی
حضرت امام (رض) نقش داشته‌اند